

Asia: D6L56D3-22

Kansallinen raportti - YK:n ihmisoikeusneuvoston yleismaailmallisen määräaikaistarkastelun (UPR) neljäs tarkastelukierros

Lausunnonantajan lausunto

1. Miten edellisen UPR-tarkastelun suositusten täytäntöönpano on onnistunut ja mitä täytäntöönpanotoimia olisi hyvä raportissa tuoda esille?

Turvapaikanhakijoiden asema ja perheenyhdistäminen

Esim. suositukset:

- 100.126 Bring its legislation on the rights of children during the asylum procedure in line with the Convention on the Rights of the Child (Ranska)
- 100.129 Expedite the necessary legislative reforms to facilitate the reunification of children with their families (Kolombia)
- 100.151 Provide the necessary protection for and preserve the dignity of asylum seekers, ensure their access to legal assistance, facilitate family reunification procedures for migrants, and provide them with social security (Egypti)

Suomessa asuvien ulkomaalaisten perheenyhdistäminen on pitkäaikainen kipukynnys Suomen ihmisoikeuspolitiikassa. Kansainvälistä suojelua saavien oikeus perheeseensä on heikentynyt jatkuvasti. Mm. Lapsen oikeuksien komitea on antanut säännönmukaisesti Suomelle suosituksia ja suhtautunut kielteisesti perheenyhdistämistä koskeviin tiukkoihin rajoituksiin. Suomessa kiristettiin perheenyhdistämisen ehtoja koko 2010-luvun, ja osa niistä osui erityisen kipeästi ilman huoltajaa tulleisiin lapsiin. Signaalivaikutuksen aikaansaamiseksi rikotaan lapsen perustavaa laatua olevaa oikeutta elää perheensä kanssa.

Nykyinen hallitus oli tekemässä parannuksia ulkomaalaislakiin tältä osin. Tekeillä oli lakimuutos, joka olisi edistänyt perhe-elämän suojan ja lapsen edun toteutumista, mutta lausuntokierroksella olleesta

esityksestä on järjestöjen saamien tietojen mukaan jatkovalmistelussa poistettu olennaiset parannusehdotukset. Jäljelle jäi sinänsä tarpeellinen ehdotus, että kansainvälistä suojelua saavilta lapsilta poistetaan toimeentuloedellytys perheenyhdistämisen ehtona. Valitettavasti tämä ei tule poistamaan suurimpia esteitä lasten oikeudessa perhe-elämän suojaan. Toimeentuloedellytyksen poistuminen edustaa jo EU:n tuomioistuimen päätöksen mukaista muuttunutta käytäntöä. Toimeentuloedellytys ei ole käytännössä ollut ratkaiseva tekijä kielteisissä päätöksissä lasten huoltajille. Kuten Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa selvityksessään, ongelmana lasten kohdalla on sen sijaan ulkomaalaislain löyhä säännös maahantulosäännösten kiertämisestä ja sen tiukka soveltaminen (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2020. Lapset ilman perhettä - kansainvälistä suojelua saaneiden alaikäisten perheenyhdistäminen. <https://syrjinta.fi/-/yhdenvertaisuusvaltuutetun-selvitys-lapsen-oikeudet-eivat-toteudu-perheenyhdistamispaatoksissa>).

Kansainväliset sopimukset eivät anna ehdotonta oikeutta perheenyhdistämiseen, sillä valtion suvereniteetti voi monin paikoin mennä tuon oikeuden yli. Hakalehto ja Sovela (2018) ovat kuitenkin todenneet, että ”Maahanmuuton sääntely ei voi itsessään olla lähtökohtainen peruste asettaa lapsen etu julkisia intressejä heikompaan asemaan”. (Hakalehto & Sovela 2018. Lapsen etu ja sen ensisijaisuus ulkomaalaisasioita koskevassa päätöksenteossa. Teoksessa Kallio & Kotkas & Palander: Ulkomaalaisyhteisyys. Alma Talent, Helsinki, 411, 448.) Tutkijoiden mukaan Maahanmuuttoviraston ja tuomioistuinten olisi mahdollista ottaa lapsen oikeudet paremmin huomioon ratkaisuisaan ja nostaa lapsen edun toteuttamisen tasoa yli kansainvälisten sopimusten mukaisen vähimmäistason. Nyt tasoa joudutaan valitettavan usein hakemaan kansainvälisistä tuomioistuimista.

Suomen turvapaikkapolitiikka tiukentui vuonna 2015 (Hallituksen turvapaikkapoliittinen toimenpideohjelma 8.12.2015). Tämän jälkeen myös Maahanmuuttoviraston tulkintalinja kiristyi, ja kielteisiä päätöksiä tehtiin entistä enemmän (Saarikkomäki E. ym. 2018. Kansainvälistä suojelua koskevat päätökset Maahanmuuttovirastossa 2015–2017. Pilottitutkimus 18–34-vuotiaita Irakin kansalaisia koskevista myönteisistä ja kielteisistä päätöksistä. Turun yliopisto, Åbo Akademin ihmisoikeusinstituutti ja Yhdenvertaisuusvaltuutettu. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan tutkimusraportteja ja katsauksia 1/2018). Vuoden 2016 alusta voimaan astunut oikeusapu-uudistus myös heikensi sekä turvapaikanhakijoiden oikeusavun määrää että laatua (Lepola Outi 2018. Turvapaikanhakijat oikeusavun asiakkaina. Kohti yhdenvertaisia ja laadukkaita oikeusapupalveluita. Siirtolaisuusinstituutin selvitys. Valtioneuvoston kanslia, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan artikkelisarja 33/2018; ks. myös Ihmisoikeuskeskus 2018. Kannanotto 5.2.2018 (<http://www.ihmisoikeuskeskus.fi/?x5984785=6034456> ja muistio oikeusturvaongelmista https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/@Bin/6034205/Ihmisoikeuskeskuksen%20muistio_turvapaikanhakijoiden%20oikeusturvaongelmat_1.2.18.pdf)

Kiristynyt politiikka näkyi myös ilman huoltajaa turvapaikanhakijoina tulleiden lasten päätöksissä: he saivat enenevässä määrin kielteisiä päätöksiä ja heikompia oleskelulupastatuksia. Vuonna 2016 heistä vain 630 sai kansainvälistä suojelua, ja 883 oleskeluluvan yksilöllisistä inhimillisistä syistä. Heikomman luvan saaneille perheenyhdistäminen on erittäin vaikeaa. Edes oman oleskeluoikeuden jatkuminen myöskään ole varmaa: Maahanmuuttoviraston uusi tapa soveltaa lakia vuoden 2017 alusta johti siihen, että monelle nuorelle myönnettiin oleskelulupa vain vuodeksi kerrallaan, ja oleskeluoikeutta arvioitiin uudelleen nuoren tullessa täysi-ikäiseksi, eikä kaikille myönnetty pysyvää

oleskelulupaa. Pelko oleskeluluvan epäämisestä aiheuttaa epävarmuutta ja hidastaa nuorten kotoutumista.

Maahanmuuttajien kotoutuminen

Esim. suositukset:

- 100.144 Strengthen national efforts to protect migrants and refugees (Irak)
- 100.145 Strengthen social integration policies, especially for migrants (Libanon)
- 100.146 Strengthen the policies related to receiving and the integration of migrants and refugees (Peru)
- 100.147 Adopt legislation and policy measures to effectively promote and protect human rights for refugees, migrants and ethnic minorities (Kiina)

Kotoutumislakia ollaan uudistamassa. Lausuntokierroksella ollut luonnos sisältää hyviä ehdotuksia, joilla pyritään kehittämään kotoutumista kokonaisvaltaisesti. Kotoutuminen on paljon muutakin kuin työllistymistä, niinpä lapsiperheiden kannalta on hyvä, että lisätään velvoitteita poikkihallinnollisuuteen ja moniammatillisuuteen. Uuden kotoutumislain toimeenpanossa keskiössä tulee olemaan kuntien ja hyvinvointialueiden onnistunut tehtäväjako ja yhteistyö. Valtioneuvoston selonteko kotoutumisen edistämisen uudistamistarpeista (<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163237>) käsitteli laajasti maahanmuuttajalasten ja -perheiden Suomessa kohtaamia haasteita, ja niitä on esitelty myös kotoutumislain luonnoksessa. Samaan aikaan kuitenkin ollaan lyhentämässä maahanmuuttajien kotoutumisaikaa, millä haetaan yksinkertaista ratkaisua monimuotoiseen ongelmaan. On epärealistista ajatella, että esimerkiksi kaikkien pakolaisten työelämään pääsy tehostuisi lyhentämällä kotoutumisaikaa, eli pienentämällä ns. kannustinloukkuna pidettyä kotoutumistukea. Muutoksen motiivi vaikuttaisi olevan pikemminkin taloudellinen säästö kuin maahanmuuttajien kotoutumisen tukeminen. Tuen katkaiseminen liian varhain on lyhytnäköistä niin maahanmuuttajan kuin yhteiskunnan näkökulmasta.

Kotoutumislaki tulee muuttamaan vastuita ilman huoltajaa Suomeen tulleiden lasten asumisen ja huolenpidon järjestämisestä ja vahvistamaan näiden lasten ja nuorten oikeutta saada tukea. On toivottavaa, että vastuun siirtäminen hyvinvointialueille tulee myös vähentämään tarvetta lasten siirtämiseen paikkakunnalta toiselle heidän saatuaan oleskeluluvan.

Lasten säilöönotto

- Suositus 100.132 Review national laws to prohibit the detention of minors (Portugali).

Hallitus lupasi kieltää ilman huoltajaa tulleiden lasten säilöönoton vuonna 2011. Vuonna 2014 säilöönottoa rajoitettiin, muttei kielletty kokonaan. 15 vuotta täyttänyt ilman huoltajaa oleva voidaan edelleen ottaa säilöön kielteisen päätöksen jälkeen, maasta poistamisen yhteydessä. Häntä voidaan pitää säilössä kaikkiaan jopa kuusi vuorokautta (HE 172/2014 vp). Säilöönoton vaihtoehtojen kehittäminen lapsiperheille on niin ikään jäänyt kesken.

Translain uudistaminen

- Esim. suositus 100.50 Revise the Trans Act (on the Legal Recognition of the Gender of Transsexuals) by abolishing the need for sterilization, other medical treatment and a mental health diagnosis as requirements for a person's legal recognition of their gender identity and ensure that medical procedures performed on intersex infants and children take into account the best interest of the child (Ruotsi).
- Myös suositukset 100.46 (Meksiko), 100.47 (Alankomaat), 100.48 Portugali), 100.49 (Espanja), 100.52 (Kanada)

Suomi on saanut paljon huomautuksia kansainvälisiltä ihmisoikeuselimiltä siitä, että se edelleen vaatii lisääntymiskyvyttömyyttä sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen ennakkoehtona. Marinin hallituksen ohjelmassa luvataankin laatia uusi itsemääräämisoikeutta kunnioittava laki sukupuolen vahvistamisesta. Lähtökohta on lisääntymiskyvyttömyysehdon poistaminen sekä juridisen sukupuolen vahvistamisen ja lääketieteellinen sukupuolen korjauksen erottaminen toisistaan. Valmisteluvaiheessa oleva esitys sai runsaasti kritiikkiä siitä, että siinä pidetään tiukasti kiinni 18 vuoden ikäraja. Esityksessä kyllä todetaan, että ratkaisu ei ole lapsen oikeuksien sopimuksen kanssa sopusoinnussa, mutta silti ikäraja ei olla alentamassa.

Transnuorten psyykinen hyvinvointi korreloi vahvasti sen kanssa, miten tyytyväisiä he ovat mahdollisuuksiinsa ilmaista sukupuoltaan. Kun nuorilta kielletään mahdollisuus oman identiteettinsä ilmaisuun, tämä voi aiheuttaa ahdistuneisuutta ja masennusta. Transnuorilla on todettu muita enemmän mielenterveysongelmia, he kokevat enemmän kiusaamista, väkivaltaa ja syrjintää, heillä on koulupoissaoloja ja koulupudokkuutta, muita enemmän yksinäisyyttä ja sosiaalisten verkostojen puutetta, sekä kohonnut itsemurhariski. Suomalaisista transnuorista noin puolet kertoi ajatelleensa itsemurhaa, ja saman tutkimuksen mukaan kiusaaminen koulussa kohdistui yleisemmin transihmisiin kuin muihin sateenkaarinuoriin. (Esim. Koulu-terveyskysely 2017 ja 2019; Alanko, Katariina 2014. Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa? Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, Verkkojulkaisuja 72; Seta, Seta-julkaisuja 23; Schneider, E. 2013. An insight into respect for the rights of trans and intersex children in Europe. <https://rm.coe.int/168047f2a7>)

Translain uudistamisen yhteydessä käsiteltiin tarvetta säätää myös intersukupuolisten lasten sukupuolipiirteitä muokkaavien toimenpiteiden rajoittamisesta tai kieltämisestä, mutta vaikuttaa

siltä, että asia jää toistaiseksi säätämättä. Intersukupuolisten lasten oikeus keholliseen koskemattomuuteen ja itsemääräämisoikeuteen sekä oikeus tulla kuulluksi omaa hoitoaan koskien ei toteudu. Leikkaukset aiheuttavat kipuja ja voivat traumatisoida. Vanhemmille ei anneta riittävästi tietoa ja heitä jopa painostetaan suostumaan kiireettömiin ja lykättävissä oleviin toimenpiteisiin. (Oikeusministeriö 2019. Ei tietoa eikä vaihtoehtoja: Selvitys intersukupuolisten ihmisten oikeuksista ja kokemuksista. Selvityksiä ja ohjeita 2019:3. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161410>)

Ihmiskauppa

Suosituksset:

- 100.78 Continue efforts to combat trafficking in human beings and take effective measures to prevent and eradicate human trafficking and adopt procedures for the determination of the best interests of child victims of trafficking (Turkki).
- 100.81 Ensure the full implementation of the National Action Plan against Human Trafficking as a means of ensuring the promotion and protection of victims of trafficking (Botswana).
- 100.83 Seek to adopt procedures for the determination of the best interests of child victims of trafficking and children of victims, including in view of strengthening the identification of victims of trafficking, especially women and children (Bulgaria).

Sosiaali- ja terveysministeriössä asetettiin työryhmä kesällä 2020, joka ryhtyi valmistelemaan uutta erillislakia ihmiskaupan uhrien auttamiseksi hallitusohjelman mukaisesti. Taustalla oli tarve yhdistää ihmiskauppaa koskeva säätely tiiviimmin sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntöön. Tarkoitus oli ja selkeyttää lainsäädäntöä ja viranomaisyhteistyötä, parantaa uhrien yhdenvertaisuutta sekä heikentää auttamisen kytköstä rikosprosessiin. Valitettavasti erillislakia ei kuitenkaan saatu aikaan, vaan lakimuutoksia jatketaan nyt kahdella eri hallinnonalalla erikseen, sosiaalihuoltolakiin ja toisaalta vastaanottolakiin tehtävillä muutoksilla. Mm. yhdenvertaisuusvaltuutettu korostaa ihmiskaupan uhrin erityisasemaa ja on esittänyt, että erityislainsäädäntö mahdollistaa eri toimijoiden ja prosessien koordinaation ja auttaa ihmiskauppailmiön näkyväksi tekemisessä, eli turvaa näin palveluiden saamisen parhaiten. On tärkeää, että lasten erityiset olosuhteet ja tarpeet tunnistetaan ihmiskaupan vastaisessa työssä. Sosiaalihuollon toimijoiden lisäksi mm. poliisi, syyttäjät ja tuomioistuimet tarvitsevat lisää koulutusta lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan erityispiirteistä ja lapsen edun arvioinnista.

Syrjintä ja rasismi

- Suomi sai runsaasti suosituksia liittyen syrjintää ja rasismiin. (nrot. 100.35, 100.36, 100.37, 100.38, 100.39, 100.40, 100.41, 100.42, 100.45, 100.50, 100.54, 100.55, 100.56, 100.57, 100.58,

100.59, 100.60, 100.62, 100.64, 100.65, 100.66, 100.67, 100.68, 100.69, 100.70 100.71, 100.73, 100.149.)

Syrjinnän kokemukset ovat yleisiä suomalaisten lasten arjessa. Nuorisobarometrin 2021 mukaan peräti 47 % 15–19-vuotiaista nuorista ilmoitti kokeneensa syrjintää jossain elämänvaiheessa. Kouluterveyskyselyt tuottavat säännöllisesti tietoa erilaisiin vähemmistöryhmiin kuuluvien lasten syrjintäkokemuksista. Tuoreimman kouluterveyskyselyn vielä julkaisemattoman tuloksen mukaan syrjivää kiusaamista ulkonäön, sukupuolen, ihonvärin, kielen, vammaisuuden, perheen tai uskonnon vuoksi koulussa tai vapaa-ajalla koki perusopetuksen 8.–9. luokkalaisista 29 %. Kodin ulkopuolelle sijoitetuista, toimintarajoitteisista ja ulkomaalaistaustaisista 8.–9. luokkalaisista yli 45 % ja sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista yli 50 % kertoi kokevansa syrjivää kiusaamista.

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin identifioituneista nuorista noin 70 % ilmoitti syrjintäkokemuksista vuoden 2014 ja 2021 Nuorisobarometreissa. EU:n perusoikeusviraston tutkimuksen mukaan 53 % 15–17-vuotiaista LGBTI-nuorista oli kohdannut negatiivisia kommentteja tai käytöstä koulussa (European Union Agency for Fundamental Rights, FRA 2020. A long way to go for LGBTI equality. EU-LGBTI II. <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/eu-lgbti-survey-results>). Kouluterveyskyselyn mukaan sateenkaarinuoret kokevat terveydentilansa heikommaksi ja itsensä ahdistuneemmaksi. Kiusaamisen, fyysisen uhkan ja seksuaaliväkivallan kokemukset ovat sateenkaarinuorilla yleisempiä kuin heteronuorilla.

Lapsiin kohdistuva väkivalta

- 100.131 Ensure full implementation of laws prohibiting corporal punishment in all settings, including through campaigns to raise awareness among adults and children, as well as the promotion of positive and non-violent forms of discipline that do not affect the upbringing of children (Uruguay).
- Lisäksi useissa suosituksissa mainitaan perheväkivalta tai naisiin kohdistuvan väkivallan yhteydessä myös lapsiin kohdistuva väkivalta (nro. 100.82, 100.113, 100.115, 100.119, 100.120, 100.121, 100.123, 100.23, 100.107, 100.96).

Suomessa on tehty useita väkivallan torjuntaan liittyviä hankkeita ja ohjelmia, kuten Tavoite- ja toimenpidesuunnitelma lasten ja nuorten tapaturmien, itsemurhien ja lapsiin kohdistuvan kuritusväkivallan ehkäisylle vuosille 2018–2025 tai Lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyn kansalliset tavoitteet ja toimenpiteet sisältävä suunnitelma vuosille 2020–2025. Myönteisenä askeleena mainittakoon myös Lanzaroten sopimuksen kansallisen toimeenpanosuunnitelman valmistuminen huhtikuussa 2022. Haasteena on kuitenkin ohjelmien toimeenpano ja riittävä resurssointi.

Kurittamisen käyttö kasvatuksessa oli tasaisessa laskusuunnassa pitkään Suomessa. Viime vuosien kehitys aiheuttaa kuitenkin huolta: suomalaisten suhtautuminen kuritusväkivallan käyttämiseen on muuttunut sallivammaksi. Käsitys kuritusväkivallan lainvastaisuudesta on hieman heikentynyt ja asenteet vaikuttavat koventuneen. Erityisesti muutos näkyi kysymyksissä henkisen ja fyysisen väkivallan haitallisuudesta lapsen kasvulle ja kehitykselle. (Annukka Paasivirta (toim.) 2022. Kovemmin käsin – suomalaisten kasvatusasenteet ja kuritusväkivallan käyttö 2021. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu <https://www.lskl.fi/julkaisut/kovemmin-kasin-suomalaisten-kasvatusasenteet-ja-kuritusvakivallan-kaytto-2021/>)

Lapsiperheköyhyys

Esim. suositukset

- 100.28 Provide the national human rights institution with sufficient resources to carry out its mandate effectively and independently, including the promotion and protection of economic, social and cultural rights (Guatemala)
- 100.87 Continue with its structural reforms in social welfare and health care with a focus on protecting the rights of women, children and vulnerable groups (Pakistan)

Julkisen talouden sopeuttamistoimet ovat tarkoittaneet lasten ja perheiden palveluiden ja etuuksien leikkaamista. Myös aiempien hallitusten tekemät leikkaukset vaikuttavat edelleen, ja tehtyjen leikkausten vaikutukset kumuloituvat. Pandemia on kasvattanut huolta lapsiperheiden toimeentulosta entisestään. Pienituloisissa kotitalouksissa asui 114 263 lasta vuonna 2020 (Tilastokeskus. Tulonjakotilasto 2021). Lapsiperheet asuvat myös melko ahtaasti: lähes 400 000 lasta asui ahtaasti, ja kaikista ahtaasti asuvista lapsiperheitä oli 76 prosenttia vuoden 2020 lopulla (Tilastokeskus. Tietotrendit 2022).

Köyhyyden haitallinen vaikutus lapsen kehitykseen on suurimmillaan varhaisvuosien aikana, ja vaikutus ulottuu aikuisuuteen asti. Köyhyys altistaa syrjäytymisen riskitekijöille, ja sillä on vahva yhteys myöhempään koulupudokkuuteen, rikollisuuteen, mielenterveysongelmiin ja muihin hyvinvoinnin ongelmiin nuorena aikuisena (Ristikari ym 2016. Suomi nuorten kasvuympäristönä 25 vuoden seuranta vuonna 1987 Suomessa syntyneistä nuorista aikuisista. THL – Raportti 9/2016, 97–98).

2. Mitkä ovat sellaisia yleisempiä ihmisoikeuksiin liittyviä teemoja, joissa Suomi on onnistunut tai jotka kaipaavat lisähuomiota?

Lastensuojelun Keskusliitto haluaa nostaa esiin yleisemmin neljä teemaa, jotka ovat ajankohtaisia Suomen ihmisoikeustilanteen kannalta. Kolme ensimmäistä edustaa enemmän haasteita, ja neljättä voidaan pitää esimerkkinä lupaavasta kehityksestä.

1. Ihmisoikeussopimusten raportointi ja seuranta

Marinin hallituksen sitoutuminen edistämään järjestelmällisesti ihmisoikeuksia sekä kansainvälisten ihmisoikeussopimusten toimeenpanoa ja valvontaa oli erittäin tervetullutta. Yhden hallituksen ohjelma ei kuitenkaan kannata, ellei ihmisoikeuselinten antamien suositusten toimeenpanoa käytännössä tehosteta. Suomessa ei ole mekanismeja, jolla suositusten seurannan ja toimeenpanon tilanne saataisiin säännöllisesti valtioneuvoston ja eduskunnan tietoon ja käsittelyyn. Suositusten seuranta ja toimeenpano varten tulee kehittää mekanismi, jonka kautta saataisiin hallinnosta säännöllisesti ajantasaista tietoa. Perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointi on otettava säännönmukaiseksi osaksi lainvalmistelua ja lainsäädännön seuranta-arviointia, samoin talousarvion valmisteluun sekä erilaisten politiikkaohjelmien ja strategioiden valmisteluun ja seurantaan.

Viime vuosina on ollut huomattavissa huolestuttava kehitys, joka viittaisi siihen, ettei Suomi panosta riittävästi ihmisoikeussopimusten raportointiprosesseihin. Suomi on pyrkinyt pitämään aikatauluista kiinni melko hyvin moniin muihin maihin verrattuna, mutta esimerkiksi viimeisin Lapsen oikeuksien sopimuksen yhdistetty 5. ja 6. määräaikaisraportti toimitettiin kaksi vuotta myöhässä (26.7.2019). YK:n sopimuksia valvovat komiteat ovat ruuhkautuneet, ja on puhuttu ihmisoikeusmekanismien kriisistä. YK:ssa on kuitenkin pyritty kehittämään prosesseja tehokkaammiksi yksinkertaistamalla raportointimekanismeja. Kansallisella tasolla olisi myös syytä tehostaa raportointia. Myös raportoinnin laatuun tulee kiinnittää huomiota; raporteissa esitellään usein yksittäisiä hankkeita ja ohjelmia, mutta oikeuksien toteutumisen kriittinen reflektointi puuttuu. Lapsiasiavaltuutettu, Lastensuojelun Keskusliitto ja Suomen Unicef ehdottivat jatkuvan ja systemaattisen tiedonkeruun aloittamista yhteiseen tietovarantoon valtioneuvostolle 23.4.2019 jättämässään aloitteessa ihmisoikeussopimusten kansallisen raportointimenettelyn kehittämisestä. (<https://lapsiasia.fi/-/lapsiasiaavaltuutetun-aloite-kansainvalisten-ihmisoikeussopimusten-kansallisen-raportointimenettelyn-kehittamisesta->)

2. Kiristynvä turvapaikkapolitiikka

Ukrainan sodan aiheuttaman uuden turvallisuustilanteen takia sisäministeriössä on alettu valmistella kiireellä lakimuutoksia, joilla torjuttaisiin mahdollista Venäjän hybrdivaikuttamista ja siihen liittyvää laajamittaista maahantuloa. Ulkomaalaislakiin suunnitellaan muutosta, jonka myötä otettaisiin myös Suomessa käyttöön EU:n turvapaikkamenettelydirektiivin mahdollistama rajamenettely (Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi ulkomaalaislain muuttamisesta 10.5. SM:n hankesivu: <https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=SM010:00/2022>). Rajavartiolakiin puolestaan valmistellaan muutoksia rajavartiolaitoksen toimivaltuuksien muuttamiseksi (Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi rajavartiolain muuttamisesta 19.5.2022. SM:n hankesivu: <https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=SM012:00/2022>).

Järjestöt ovat huolissaan siitä, että lakimuutokset voivat toteutuessaan heikentää mahdollisuutta hakea kansainvälistä suojelua Suomesta. Suomen itärajalla voisi tulla eteen saman tyyppisiä ongelmia kuin EU:n ulkorajoilla etelässä – erilaisten järjestelykeskusten ja säilöönoton yleistymisen myötä näissä tilanteissa tapahtuu ihmisoikeusloukkauksia. Rajamenettelyn käyttöönottoon liittyvä lakimuutosehdotus sisältää liikkumisvapauden rajoittamista, joka voisi koskea myös lapsia ja lapsiperheitä. Ilman huoltajaa tulleita lapsiakin voitaisiin rajamenettelyn voimaan astuessa ottaa säilöön paitsi maasta poistamisen yhteydessä, myös maahan saavuttaessa.

EU:n komissio on käsitellyt teemaa aiemmin, kun Valko-Venäjä suuntasi vuoden 2021 lopulla hybrdivaikuttamista EU:n rajoilla. Komissio on painottanut jäsenvaltioiden velvollisuutta turvata tosiasiallinen mahdollisuus jättää turvapaikkahakemus. Komissio on myös ilmaissut suoraan Suomelle, että EU:n rajan sulkeminen ja turvapaikkaoikeuden rajoittaminen ei ole EU-lainsäädännön mukaan mahdollista edes poikkeusoloissa (EU-komission ehdotukset COM(2021) 752 final sekä (COM(2021) 890 final). Tästä huolimatta Suomessa suunnitellaan voimakkaita rajoituksia rajanylitykseen. Suomi on ollut EU:ssa vahvasti oikeusvaltioperiaatteen puolustaja, jonka olennaista sisältöä ovat kansainvälisten sopimusten takaamat ihmisoikeudet. Keskusliitto toivoo, että Suomi pitää edelleen kiinni oikeudesta hakea turvapaikkaa myös tällaisina epävarmoina aikoina.

3. Lasten ja nuorten mielenterveys

Lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujen riittävydestä on kannettu huolta jo vuosia. Mm. OECD on kiinnittänyt huomiota siihen, että mielenterveyspalvelujen saatavuudessa on Suomessa suuria alueellisia eroja (OECD 2018. Health at glance: Europe 2018. State of health in the EU cycle. https://www.oecd-ilibrary.org/sites/health_glance_eur-2018-en/index.html?itemId=/content/publication/health_glance_eur-2018-en&mimeType=text/html). Palvelujärjestelmä on koordinoimaton ja pirstaleinen, ja huonosti toimiva perustaso ruuhkauttaa erikoissairaanhoidon. (Repokari, Leena & Ranta, Klaus & Holi, Matti 2017. Mielenterveyspalveluiden toimivuus, palveluiden riittävyys, hoitoon pääsy, lasten ja nuorten psykiatristen palveluiden tilanne. HUS teema. Ks. myös Lasten ja nuorten pääsy mielenterveyspalvelujen piiriin. Arviointiraportti 2019. Pääkaupunkiseudun tarkastuslautakunnat Helsinki, Espoo, Vantaa, Kauniainen, HUS. Saatavissa https://www.hus.fi/hus-tietoa/materiaalipankki/arviointikertomukset/Arviointimuistiot/Arviointimuistio%20_2019_Lasten%20ja%20nuorten%20p%C3%A4%C3%A4sy%20mielenterveyspalvelujen%20piiriin.pdf)

Kansallinen mielenterveysstrategia ja itsemurhien ehkäisyohjelma vuosille 2020–2030 ottaa huomioon myös lapset ja nuoret, mutta strategia jää varsin yleiselle tasolle. Erityisesti nuorten mielenterveystilanne näyttää nyt hälyttäviä merkkejä: kouluterveyskyselyn mukaan tytöistä noin 30 % ja pojista 8 % kärsii kohtalaisesta tai vaikeasta ahdistuneisuudesta. Jo kansallisessa arvioinnissa nuorten mielenterveyspalvelujen riittämättömyys nousi keskeiseksi kuntien haasteeksi (Peruspalvelujen arviointi 2019. Mielenterveys- ja päihdepalvelut. Aluehallintovirasto. <https://www.patio.fi/suodatus?e=396804&m=18751&t=18756&y=378045&op=and>), mutta koronapandemian hoito pysäytti em. strategian toimeenpanon ja heikensi nuorten mielenterveyttä entisestään. Lasten psykiatrian hoitojonot ovat kaksinkertaistuneet ja nuorisopsykiatrian yli

kahdeksankertaistuneet kahden vuoden sisällä. Tarvitaan poikkihallinnollinen ohjelma, jossa nuorten hyvinvointia kohennetaan kokonaisvaltaisesti ja vahvistetaan myös erikoissairaanhoidon. (Sari Aalto-Matturi 2022. Mieli ry:n puheenvuoro Lastensuojelun Keskusliiton kevätkokouksessa. <https://www.lskl.fi/uutiset/lastensuojelun-keskusliiton-kevatkokous-lasten-ja-nuorten-mielenterveys-vaatii-pikaisesti-panostuksia/>)

4. Kansallinen lapsistrategia

Lapsen oikeuksien osalta on merkittävä uudistus, että saatiin aikaan kansallinen lapsistrategia (<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162864>), jonka tavoitteena on vahvistaa hallinnon ja päätöksenteon lapsenoikeusperusteisuutta. Nyt onkin olennaista, että lapsistrategiatyölle turvataan pysyvät resurssit. Seurantatieto lapsen oikeuksien toteutumisesta Suomessa ei ole ollut järjestelmällistä eikä riittävää, eikä esim. lapsen oikeuksien komitean suositusten toimeenpanon seuranta ole koordinoitu eikä keskitetty. Niin ikään lapsi- ja perhepolitiikka on ollut lyhytjänteistä ja pirstaleista. Lapsistrategian toivotaan antavan hyvän viitekehyksen lapsivaikutusten arvioinnin ja lapsibudjetoinnin kehittämiseksi, ja täten lapsen oikeuksien toteutumisen tehostuvan.

Mm. seuraavat suositukset käsittelevät asioita, joilla on liittymäpinta lapsistrategiaan: 100.124 Reinforce the measures to protect the rights of the child (Georgia); 100.125 Provide training on the rights of the child to public officials and civil servants (Timor-Leste); 100.96 Continue to enhance the protection and the rights of women and children (Bosnia and Herzegovina); myös esim. 100.87 Continue with its structural reforms in social welfare and health care with a focus on protecting the rights of women, children and vulnerable groups (Pakistan).

3. Vapaamuotoiset kommentit (esimerkiksi raporttiluonnoksesta)

-

Martiskainen Taina
Lastensuojelun Keskusliitto